

ספר חגי

23 באוגוסט, 2016

שיחה עם חגי - 2

חגי, מה אתה זוכר מהאווהל?

חשבתי שאני זוכר, אבל ככל שאני מעמיק בזה יותר, נדמה לי שאני לא זוכר אלא מסתמך על תמונות מהילדות. היינו בני... אני הייתי בן חמש או שש ואת היית פעוטה בת שנתיים, והדבר האחד שאני זוכר זה הג'רה עם המים הקרים שאבא היה שותה ככה מהג'רה, בתנוחה המיוחדת של ילדים בני המקום מימים ימימה.

אני לא בדיוק זוכר את העובדה שגרנו באוהל תחת עצי קזוארינה, בתוך אוהל שאבא תפר מברזנט שהוא לקח מהעיגול, משלם מזרחי. שלם מזרחי, לימים - הגיס של אבא, היה נהג בקואופרטיב כאשר הקואופרטיב היה בבית השיטה, הקואופרטיב התחיל כאן, בניהולו של אריה כהן. שלם היה נוסע לירושלים ותל אביב דרך ואדי ערה ושכם כשהוא מוביל העירה ביצים וחלב. היתה לו משאית מסוג וייט והברזנט כיסה את הסולמות ואת התוצרת שהוא הוביל. אבא סיפר לשלם שהוא רוצה לתפור אוהל, הם הלכו יחד לעיגול, שלם הוריד את הברזנט מהמשאית ונתן לו. לאחר מכן אבא השיג ברזנט נוסף באותו אופן: מהציוד של הקואופרטיב, וכשהיו בידיו שני הברזנטים הוא ישב ליד מכונת התפירה ובמשך כמה ימים תפר אוהל משני הברזנטים. אבא ושב עבדו על מכונת התפירה. הם למדו את המקצוע בהכשרה בנען. היו הרבה אוהלים במחנה שהיו זקוקים מדי פעם לתיקון, ואבא למד את מקצוע התפרות בהכשרה של המחנות העולים בנען. יש תמונה שבה רואים את אבא יושב ליד מכונת התפירה ותופר, בחוץ, בשמש.

הצורה של האוהל היתה מלבנית ולו כניסה מברזנט. השטח בפנים היה מרובע וגדול. היה צריך ממש לתכנן את תפירת החלקים של האוהל כדי שיעמוד בתור מבנה יציב לאורך שנים.

קואופרטיב בית שאן חרוד התחיל את דרכו בבית השיטה, בין השנים 1941 ועד לשנת 1948. בתחילת שנות החמישים הוא עבר למקומו הנוכחי בעין חרוד. האוהל לא היה משולש, זה היה אוהל שתפור כמו בית, החלק הקדמי, בכניסה, היה משולש, אבל החלק העיקרי היה גדול, בצורת ריבוע, שם עמדה הג'רה, בצד שמאל בפינה. עמנואל צייר את האוהל, שנראה כמו בית.

אני לא יכול להגיד שאני זוכר את זה, אני כן זוכר את אמא בבית מנסה תמיד לשוות לבית איזו אסתטיות וקצת אינטימיות, את זה אני כן זוכר. כשעוד גרנו במשהו דמוי אוהל אני כבר הייתי בן שש או שבע. ומאותו גיל ומאותו אוהל אני זוכר את הארגז

של תנובה ששימש כארון ואת הג'רה שעמדה בפינה, ואני זוכר את הצורך של ההורים ללכת לשירותים ציבוריים, וזאת כשהם כבר הורים לשני ילדים. ואני זוכר איך היה חם בצורה נוראית. אבל בילינו מעט מאוד אצל ההורים. רוב היום היינו בבית הילדים, בבית הפיקוס (גן ב') או בגן א', ואני תמיד זוכר שאבא לא היה. תמיד היה עסוק ותמיד הלך לעניינים שלו. היה אדם טוטלי, אדם שמה שהוא עסק בו היה טוטלי. לא היו בו ניואנסים.

אני לא זוכר אותו בא להשכיב אותנו ואני לא זוכר אותו מספר סיפור לפני השינה. אבל אני זוכר אותו בעשייה הגדולה:

אני זוכר שבגיל חמש לקח אותי ליער בית אורן, שם התקיים מחנה כיתות ט' הארצי, ואני זוכר שהוא הפקיד אותי למשמרת אצל מישהי מקבוצת אלון ואמר לה: תשמרי על חגי למשך ארבעת ימי המחנה. היו שם בני נוער מחטיבת הקיבוץ המאוחד והוא אמר להם: ביום האחרון - תחזירו אותו. והם באמת לקחו אותי וטפלו בי כמו בצעצוע. והיה כיף. במחנה בישלו את האוכל בפחים על מדורה, המטבח היה מתחם מסנדות וחבלים, המקלחת היתה סיר שמושכים בחבל והמים נשפכים. וזה היה מצוין. החיים אז היו מאוד פשוטים, מאוד טוטליים. אז כאמור בגילאים האלה של חמש - שש אני לא זוכר את אבא כאיש משפחה. לא.

בגיל שש או שבע התחילה מלחמת השחרור. מחשש מפני הפצצות של מטוסים עירקים נחפרו תעלות ליד גני הילדים, ובאמת יום אחד הגיח מצפון מטוס עירקי והפציץ את הנגריה.

וכל פעם שהיה מצב חירום המטפלות רות אליאס, רגינה ארייך ושושנה מזרחי היו לוקחות את הילדים אל התעלות החפורות. עדיין לא היו מקלטים מבטון. חוטפות אותנו ומביאות בבהילות לתוך התעלות, שם היינו שוהים, לפעמים שעות, בחום הכי גדול של המלחמה, מחכים שהמטוס יתרחק. על מצבי חירום הודיעו באמצעות סירנה או על ידי דפיקות חזקות מהירות על גבי פח או פעמון.

את מוראות מלחמת השחרור אני זוכר, למרות שהייתי בן שבע. הנגריה נהרסה בחלקה, ומוקי נפצע שם. מה הוא עשה שם? אני לא יודע. החיים במלחמת השחרור היו חיים של ציפייה למשהו לא ידוע, דבר שכל המבוגרים עסקו בו, נדמה היה שהחיים תלויים ממש על חוט השערה.

לאחרונה מצאתי תצלום ממה שזכרתי ומאוד התפעלתי מזה: רואים אותי בתעלה עם רות אליאס. זה מאוד הפתיע אותי, כי זה בדיוק מה שזכרתי. זה היה ליד גן א' או ליד בניין אלף, עמדת הקומותיים, שם גרנו. זה שונה ממה שאני זוכר ממלחמת סיני בשנת '56. במלחמת השחרור הילדים הבוגרים בני אלון ואורן שימשו כרצים, העבירו פתקים בתעלות, הביאו אוכל, דב הינמן לימד אותם איתות בשיטת סמופור,

עם דגלים או איתותי אור, ואיך ליצור קשר עם תל יוסף מהגג של בניין א'. היה פנס מיוחד עם רפפות ששימש לאיתות ביום, ואת זה הילדים מקבוצת אלון למדו מדב הינמן. הם היו כבר בני 14 - 15.

בתור ילד אני זוכר את התנאים הקשים. הכיתות היו צריפים מסודרים בחית, וזה היה בית הספר. קמנו כל בוקר בשש כי לאבא בתור מנהל בית ספר היה חשוב שנעשה התעמלות בוקר. בשש וחצי כולם התיצבו על מגרש הכדורגל להתעמלות בוקר. ואחרי ההתעמלות הוא היה שולח אותנו לשיעור הראשון, שאחריו היתה חצי שעת עבודה: עבודה בנוי, ניקוי החדרים, שטיפת הרצפה בחדרים, בכיתה, בשירותים. למדנו איך שוטפים רצפה, איך מטפחים את הגינה של עצמנו, החיים היו מאוד ספרטניים וחדורי מוטיבציה.

בית הספר היה מקומי. אני זוכר היטב את המשימות, את מחנה כיתה ט' בחורשת האקליפטוסים שלצד הדרך העולה לקיבוץ. היו אלה יומיים של מתח, לשמור על דגל המחנה שהילדים הגדולים לא יגנבו לנו אותו, לישון בחוץ באוהלים, היו אלה שנים מרתקות, השנים של בית הספר.

השליחות בקנדה (1953-1955)

בגיל 12 אבא לקח אותנו לקנדה, הוא נשלח לשם מטעם הקיבוץ המאוחד כדי להקים שם תנועת נוער המסונפת לתנועת דרור החלוץ. נסענו לצרפת באוניה, חצינו את האוקינוס באווירון, שעצר בגרינלנד לתדלוק, מגרינלנד טסנו לניו יורק, ומשם לטורונטו.

היגענו לטורונטו בקיץ, בלי כתובת לגור בה, בלי משכורת ראשונית או סכום כסף לסידורים בסיסיים. הימים הראשונים, ואולי החודשים, היו ימים קשים של מתח, על רקע העוני והמחסור והצעקות בין ההורים. אבא לא חזר מהעבודה ואמא נשארה בלי כסף, בלי יכולת לקנות מצרכים.

השנה הראשונה ב-public school היתה מאוד קשה, בלי שפה, ילד מהגר בין ילדי מהגרים, רובם איטלקים, ברחוב הרבור.

ד"ר ג'סל ואשתו, יחד עם אדון גרין מהידישיסטים וההורים של הינדי הצילו אותנו. עזרו בכל דבר, תמכו והינחו. ביחוד גברת רפפורט. היא גרה ברחוב ספדיינה. עזרה לאבא בצעדיו הראשונים בטורונטו, הידריכה אותו בהילכות העיר, מה ואיך לעשות, ולאן ללכת.

בשיעור ספורט הראשון היינו צריכים לרוץ לאורך אולם הספורט, בין שני הסלים, רציתי להצליח, להראות שאני יכול ויודע, רצתי בכל המהירות, אלא שהרצפה רצפת פרקט ואני בנעליים גבוהות שהבאתי מהקיבוץ, נעלי עור תוצרת דדו, לא מגומי, לא

יכולתי לעצור ונתקעתי בקיר של אולם הספורט. מעוצמת המכה נפתחו לי שתי הגבות מעל העיניים, הביאו אותי אל ד"ר ג'סל שתפר לי את שתי הגבות מעל העיניים, ומאז אין לי גבות. זה היה אירוע טראומטי עבורי, שקרה בשיעור הספורט הראשון, בארץ זרה, כשהמעילים לא התאימו והבגדים לא התאימו והנעליים לא התאימו.

ואז הגיע החורף, שנינו חלינו באנגינה קשה, והוחלט להסיר לי את השקדים. אני זוכר איך אמא לוקחת אותנו למרפאה של ד"ר ג'סל, אותי בכל אופן, הוא מושיב אותי על כיסא ואומר לי לפתוח את הפה -

- גם לך הוציאו, באמת?

ובעזרת איזה מלקחיים כאלה הוא חתך את השקדים, זה היה משהו איום ונורא, בלי שום הרדמה, החוויה היא של הוצאה להורג. הוא פשוט חתך את השקדים מתוך הגרון, את מה שיצא ירקנו לתוך דלי שהוכן מראש, ומייד שלח אותנו הביתה, בלי אשפוז או השגחה, בלי שום דבר. אני זוכר את הסבל של אמא, היא לא יכלה לראות את זה, כמה זה היה עצוב. כניסה טראומטית לעולם של קנדה.

היינו בפאבליק סקול, למדנו את הכתיבה והקריאה, והנה אירוע מסעיר השכיח את כל הקשיים - ההכתרה של אליזבת השנייה כמלכת אנגליה. התחלתי לאסוף תמונות וקטעי עיתונים מטקס ההכתרה, ה-coronation. אספנו המון קטעי עיתונים ומדבקות, היה לי ספר שלם סביב האירוע הזה המלכותי ואופן ההתנהלות שלו, הייתי גאה במלכה שלנו.

גרנו ברחוב מנינג בשכונה של מהגרים איטלקים קשי יום.

בכניסה לקנדה חשנו לראשונה באווירת החשדנות בעקבות ציד המכשפות שניהל סנטור מקארתי. היגענו לקנדה בשנת 1954, כשהמקרתזם בשיאו, היה זה בעיצומה של המלחמה הקרה וסנטור מקרתי רדף אחר קומוניסטים כביכול שהסתנו לכל שכבות הציבור בארצות הברית - לחוגי השלטון, האמנות ותעשיית הקולנוע. והוא החליט לבער את "הנגע" ורדף עד חורמה אחר כל חשוד.

בכניסה ל-immigration בקנדה אנחנו עומדים בתור לקבל אשרת כניסה, יתכן שזה היה בניו יורק, פקיד ההגירה ראה שאמא נולדה בברלין והוא שאל: נולדת בברלין? כן. בברלין המזרחית או המערבית? ואמא אמרה: איזה מזרחית או מערבית. נולדתי ב-1916, עוד לא היה לא מזרחית ולא מערבית. והפקיד אמר בחומרה: זה קריטי. כי אם נולדת במזרחית אני לא יכול להכניס אתכם. אבא ניסה לשכנע אותו שזה לא רלוונטי. נתנו לנו לעבור.

תקופת בית הספר היתה בסדר. ואז היגעתי לשנת הבר מצווה. ואבא רשם אותי ללמוד את ההפטרה בבית הספר תלמוד תורה. מדי יום הייתי הולך לשם אחר

הצהריים ולומד לקראת הבר מצווה. אסור היה לאכזב את אבא, לעלות לתורה. זה היה בשנה הראשונה.

יום אחד, זה היה בשנה השנייה, אבא ראה בעיתון מודעה שחוואי מעוניין למכור את החווה שלו שבהרי מוסקוקה, מרחק 300 ק"מ מטורונטו, והנה אנחנו נוסעים לקנות את החווה. אבא לקח הלוואה מהחוג היידישיסטי בסך חמשת אלפים דולר, הוא קנה את החווה והסב את שמה למחנה רביבים. זה זמן מה שאבא חלם על מחנה קיץ לא אמריקאי במהותו אלא יותר בנוסח מחנה כיתות ט' באמצע קנדה. כבר הייתי נער מבוגר, והייתי בין הארבעה שנסעו לחפש מקום למחנה שיתאים לפנטזיה של אבא: הוא יביא לשם אנשים, ילמד אותם על ארץ ישראל והם ישנו באוהלים. היינו צבי יבלו, אבא ואני ועוד מישהו.

לאחר שהעיסקה נחתמה, הדבר הראשון שאבא עשה: הוא הוריד מהתורן את הדגל שמודיע לווטרינר המחוזי על פרה חולה ובמקומו הוא הניף שני דגלים, דגל אדום לסוציאליזם ואחוות עמים ואת דגל ישראל. זה היה רגע מרגש: תקיעת יתד באדמת קנדה למען הנוער והציונות, לציון הרכישה של המקום.

זמן קצר לאחר מכן הופיעו בשער שתי ניידות משטרה עם סירנה: השכנים דיווחו שבחווה הולך ומוקם תא קומוניסטי מחתרתי. היה זה, כאמור, בתקופת מקרתי והדגל האדום סימל את רוסיה הקומוניסטית. אבא הסביר שאין שום קשר לרוסיה הקומוניסטית.

בקיץ באו החניכים ובמשך שני קיצים אבא ניהל מחנה לתפארת. בישלו שם במקום, היו כיתות לימוד, היו מתקני ספורט ואגם עם סירות קנו, היה אסם שבו התאספו לשירה בציבור, זה היה מאוד מרשים. בשלב כלשהו הגיע שלמה קדוש מגבעת ברנר כדי לארגן את הצד האדמיניסטרטיבי של המפעל הזה. המחנה נוהל בצורה מופתית והותיר בלב החניכים חותם בל יימחה, חלקם עלו ארצה בעקבות זה.

הם שהו שם פעמיים בשנה, וזה היה מחנה לתפארת, מחנה רביבים. ויום אחד לפני כעשרים שנה, אבא בא אלי: יש לי בעיה. מה קרה? אני חתום כבעל המחנה באגם מוסקוקה, חבל אונטריו. אבא לא הבין מה רוצים ממנו. כי עברו עשרות שנים מאז קניית המחנה. לאט לאט התבהרה התמונה: לאחר שהמחנה שימש את הקהילה היהודית במשך 15 שנה, פרנסי הקהילה החליטו למכור אותו. זה כבר לא נראה הגיוני בעיניהם לשלוח את הילדים מרחק מאות קילומטרים מהעיר, עדיף למצוא מקום בקרבת העיר או אפילו בתוך העיר. אז סגרו את המחנה אבל השאירו את השם של אבא בתור הבעלים שלו. עד שבתחילת שנות התשעים נציגי התק"ם פנו אל אבא לחתום על הצהרת ויתור כדי שהתק"ם יוכלו למכור אותו. במשך כארבעים שנה אבא היה רשום בתור הבעלים של המחנה הזה, שטחי ענק

בהרי מוסקוקה. התגלה שזה אחד הנכסים של התק"ם והם ביקשו מאבא שיחתום על ויתור על הבעלות כדי שיוכלו למכור את הנכס.

אלא שאבא לא רצה לחתום על ההצהרה. הוא אמר: מה פתאום למכור את הנכס. אמרו לו: מי היום עושה מחנות כאלה, מי היום הולך לסוף העולם, התקופה הזו חלפה. ואבא חתם שהוא מוכן למכור את המחנה. זה היה מעין סגירת מעגל.

- ולרגע הוא לא חשב על האפשרות להפריש חלק מהכסף שיתקבל לטובת הילדים שלו. הכסף מהמכירה -

המשפחה אף פעם לא היתה חלק מהשיקולים הכספיים שלו. הוא חשב שהוא מקבל המון ושהוא צריך לתת המון, שיש איזון בין הנתינה והלקיחה, הוא ראה בזה דבר חשוב. **(למה הכוונה שהוא הרגיש שהוא מקבל הרבה).**

לסיכום השליחות בקנדה: התקופה בטורונטו היתה תקופה מאוד מעניינת, אנחנו היינו בגיל הנעורים ומיד התחברנו עם בני גילנו, החבר'ה מתנועת דרור החלוץ. אני התחברתי עם הינדי ואת - עם שיה. והיו חבר'ה כמו שמעון וריבי וטיבי וג'ודי ולייבל, אנשים נהדרים, תלמידי תיכון.

רזיה: היו חבר'ה. וגם הפאבליק סקול היה כיף. היו לי חברות -

חגי: מאוד נהנינו, למדנו אנגלית, ראינו עולם, אבל החיים בבית היו קשים. אמא היתה תמיד לבד, אבא היה צריך לעבוד ולהתפרנס, מהארץ הוא לא קיבל גרוש וגם לא משום גורם אחר. כלום. אבא הרוויח כסף מזה שלימד בתלמוד תורה. כל ימי השבוע היה מעונב, בחליפה, עניבה וכיפה, ובסופי שבוע הקים את תנועת הנוער מקרב בני הנוער בטורונטו. כילדים, לאחר תקופת הסתגלות, נהנינו, אבל החיים בבית היו מאוד קשים, לא היה כסף, בשנה הראשונה בכלל לא היה כסף, ואמא יצאה מדעתה. כל הזמן כעסה על אבא, עד שאבא אמר שהוא לא יחזור הביתה אם היא תמשיך להתאונן על החיים הקשים. כל מה שעניין אותו היה התנועה, והחוג הקטן של הידישיסטים ובראשם אדון גרין, אבא של לייבל, וד"ר ג'סל.

רזיה: ובכל אופן בתמונה רואים אותנו בכניסה לבית קולנוע, או באתר החלקה על הקרח.

חגי: בשנה השנייה כבר היה יותר כסף, ויכולנו להרשות לעצמנו לנסוע לניאגרה פולס וללכת לסרט. דברים פשוטים יחסית. לעומת התנאים של השליחים בתקופה מאוחרת יותר. אבל תקופת הנעורים בטורונטו זכורה לי כתקופה של פריחה וחברויות וחוויות משותפות. עם החברים מטורונטו הקשר נשמר עד היום. אצל הינדי ומורי ביקרתי איזה חמש או שש פעמים. ומאוד נהייתי. הינדי ממשיכה עד היום לשלוח מכתבים ולהזכיר את אבא כמי שהיה עבורה מורה לחיים, מי שלימד אותה עברית, מי שנטע בה את האהבה לארץ ישראל.

רזיה: אבא היה תופעת טבע, אין בכך ספק.

חגי: השנתיים וחצי שאבא היה שליח בקנדה היו תקופה מאוד מיוחדת. המדינה היתה עדיין בחיתוליה, התנועה רצתה לייסד תנועת נוער, ושלחו את אבא ללא שום אמצעי קיום, והוא נאלץ לעבוד כדי קודם כל לפרנס את המשפחה. התנועה מימנה רק את הטיסה הלך וחזור. והוא היה אמור להצליח עם מה שיש, עם המשאבים הפנימיים, כי משאבים אחרים לא היו. לייסד יש מאין. ובזה הוא מאוד הצליח. גם כשליח לתנועת הנוער, גם בתור מורה, וגם כמפרנס יחיד של המשפחה.

החזרה לחברת הילדים לאחר השליחות

כאשר חזרתי לארץ בגיל 14 הייתי מושא ללעג מצד חברי משכבר, כי הייתי מנומס, ג'נטלמן, ושוב הבגדים לא התאימו. הייתי לבוש כעירוני, ידעתי אנגלית, לא של חוה קיזר, הייתי חריג, דבר שעמלים ומעין זוכרים היטב. חזרתי לכיתה ט', מין עוף מוזר, לבוש כעירוני, עם ניחוח של איש העולם הגדול.

רזיה: היינו אטרקציה.

בהחלט. ואבא הביא משם רדיו טרנזיסטור, מוצר שלא נראה עדיין בארץ, שנים עבד הרדיו הירוק ללא צורך בחשמל, ועם הרדיו הזה שמעו בחדר האוכל על תחילת מלחמת סיני בערב יום כיפור. לאיש לא היה רדיו ובטח לא טרנזיסטור מלבד לאבא שהביא אותו מטורונטו. בשנת '56 בעת האספה השנתית של יום כיפור, שמעו החברים בחדר האוכל את הידיעה על פריצת המלחמה.

הרדיו הזה שימש את אבא במשך שנים, מדי פעם היינו פותחים אותו ומחליפים לו את הבטריה.

רזיה: גם את המדפים שההורים הביאו מחו"ל לא ראו עד אז בארץ.

נכון, אבא הביא ארגזים דקורטיביים מעץ טיק, ואפילו דלת מרשת, כי חשב שזה יהיה פרקטי. דלת רשת מאלומיניום ששימשה אותו כמה שנים. עד שפירק אותה. הוא הביא אותה מחו"ל, דלת אלומיניום.

אז התקופה הזו היתה מאוד חשובה עבורנו, ראינו עולם, פגשנו אנשים חדשים, חוינו חוויות מסוג שלא חלמנו בכלל, זה פתח לנו אופקים. בשנות החמישים לטוס לחו"ל? בכלל לא היו טיסות. אנשים התניידו באוניות. אנחנו טסנו מגרינלנד לקנדה במטוס קונסטליישן, אבל לאירופה הגענו באוניה הרצל.

רזיה: זה נתן לנו fore על פני בני גילנו, אין בכלל ספק, וכך עד היום.

אכן, עד היום יש לי יתרון עצום - בידיעת השפה ובידיעת העולם. לעומת ה"פרימיטיביות" של לחיות בבית הספר בבית השיטה, שכל כולו עסוק בעצמו ובארץ ישראל והרומאים.

רזיה: זה היה מזל גדול, ולכן מה שהוטבע בי מהחוויה הזו: רוב האנשים, למה הם לא עושים את מה שהם רוצים או חולמים לעשות - בגלל הפחד מהבלתי ידוע. עבור רוב האנשים הבלתי ידוע הוא בבחינת איום, הלא ידוע הוא איום. ואילו בשבילי, הודות לחוויה הזו, הבלתי ידוע הוא תמיד בגדר הפתעה, מתנה, שדרוג, הפתעה טובה. כלומר: זה תמיד משהו יותר טוב, ולכן אין פחד ללכת אל הבלתי נודע. מה שהוטבע בי הוא שהבלתי נודע הוא שדרוג. זה מה שהחוויה הזו הטביעה בי להמשך החיים. וזו ממש מתנה.

חגי: גם אני ראיתי בתקופת קנדה נקודת פתיחה טובה לחיים.

בוא נתעכב על המפגש בין אבא לאמא -

אין ספק שהחיבור בין אבא לאמא היה מוזר: הוא, האיש הנמרץ, האנרגטי, המורה, האינטליגנט, איש החינוך והאימון הגופני, פגש בחורה שברירית מגרמניה, שהגיעה לקיבוץ ממשק הפועלות בעפולה, שם עבדה בגן ירק, מה חיבר ביניהם? בבית השיטה עבדה תחילה בגן ירק, אחר כך במטבח ואחר כך בגן ילדים בתור עוזרת לגננת, אבל לאחר שאבא נפטר, חיטטתי לו בניירות ומצאתי בין שאר הפתקים פתק שהוא כתב לעצמו: מה משך אותו באמא: האצבעות הארוכות שלה. הוא ראה את העדינות של הידיים, אפילו את האינטליגנטיות שלהן, לעומת הידיים המיובלות של שאר הפועלות, וזה משך אותו.

רזיה: וזה היה אולי רמז לבאות - שהיא עסקה בקוסמטיקה הודות לאצבעות הארוכות שלה -

חגי: נכון. כשהיתה בשליחות בלוס אנג'לס בשנת 1972 היא למדה שם קוסמטיקה וספרות וגם התמקצעה בנושאים האלה, וכשחזרה ארצה היא הלכה להשתלם בויצ"ו בחיפה, המשק מימן את הכשרתה כקוסמטיקאית והיא עשתה את זה כלימודי תעודה. אמא היתה ספרית וקוסמטיקאית מדופלמת,, בהתחלה היא עבדה לבד, מאוחר יותר היא עבדה עם הטי באר. אמא היתה נוסעת פעמיים בשבוע לחיפה, לבד, ואבא היה גאה בה על זה שהיא יורדת לכביש ונוסעת לחיפה לויצו ללמוד קוסמטיקה. אבא עודד אותה, להיות עצמאית, והיא אמנם מאוד הצליחה בעבודתה, דבר שתרם לביטחון העצמי שלה. שנים שירתה את נשות הקיבוץ, בספרות וקוסמטיקה. כמו כן אמא רקחה בעצמה את הקרמים, על פי מתכונים שלמדה אצל המורה שלה בחיפה, והפכה למומחית בתחום. זה נחשב מקצוע מאוד מיוחד והיא היתה מאוד מבוקשת, וכך במשך שנים.

זה היה החלק שייצב אותה מול אבא, שהיא מתנהלת בזכות עצמה. בעלת מקצוע בזכות עצמה.

הפחד היותר גדול שלה היה מעמנואל, שאם עמנואל יבוא - מה יהיה, היא לא יודעת איך לדבר איתו, הוא צועק, הוא נראה נורא, הוא מריח, ולפני שהוא היה בא היתה משגעת את אבא שימצא איזה חדר עבורו, כי ההורים גרו בחדר כל כך קטן בשכונת היער, שלא היה בו מקום. רק שנים רבות לאחר מכן הוסיפו להם חדר שינה. במקור זה היה חדר אחד קטנטן.

עם עמנואל היה מאוד קשה. הוא סבל מהטראומה שהשאירו אותו לבד בפלונסק, והוא האשים בזה את אבא. אחר כך היה מתוסכל מזה שלא קיבל את הכבוד המגיע לו בתחום חקר התעופה, למרות שקיבל כל מה שרצה.

עמנואל היה מוכשר כמו שד, אבל זה לא בא לידי ביטוי. ואמא ניסתה לא פעם לשדך לו מישהי, אבל כשהתיעצה על כך עם צפורה, והיתה מדברת איתה על עמנואל, צפורה היתה מסבירה לאמא למה כל אישה שהוא יתקשר אליה, למה היא לא טובה. למעשה, סבתא, בסינון שלה, מנעה מעמנואל להתחתן. היה מביא לה את הבחורות הכי נחמדות, והיא פסלה אותן. עמנואל היה צייר מוכשר, ארכיונאי מקצוען, את האם-אי שלו עשה בכלל בחינוך, לא בתעופה, הוא למד גם חינוך, גם פילוסופיה והיסטוריה באוניברסיטה העברית וגם סיים שלוש שנים בבצלאל. הוא היה רב תחומי. בצבא הבריטי הוא עסק בנשק נגד מטוסים, הוא סיפר לי שהיה טס מעל אזור מסוים במצרים ואחר כך מצייר את פני השטח מתוך הזיכרון, ונותן למפקדים שלו את מה שצייר. במקום תצלומי אוויר. כי היו אלה מטוסים אזרחיים.

הוא גם היה במשלחת הרכש שנסעה למפעלי דסו בצרפת לקנות את המטוסים הראשונים לחיל האוויר. הוא שלט באנגלית וצרפתית, והיה במפקדת חיל האוויר. ולכן חיל האוויר היו מעוניינים בספריה שלו לאחר שנפטר. ספרית חיל האוויר נוסדה על בסיס הספריה של עמנואל. היום הספריה על שם עמנואל ממוקמת במפקדת חיל האוויר בבית מעריב. שם יסדתי את הספריה על שמו. התקנתי שלט, דיברתי עם טרנר, עשו טקס גדול ויפה, הכול על שם עמנואל.

[- -]

רזיה: חגי, ביום שישי התברר לי סופית, כשראיתי את הטבלאות שאתה מכין, שהתרומה שלך לאנושות עולה בהרבה על סך כל הנקודות שרשמנו כאן. אני לא יודע על תרומה לאנושות אבל אין ספק שהייתי בנקודות השקה להרבה אירועים שהפכו מאוחר יותר לאירועים חשובים, מכוננים. כמו צוות החשיבה שהתק"ם הקים כדי לחזות לאן מועדות פניה של התנועה הקיבוצית.

התק"ם הקים צוות רחב כדי שיחזה את כיוון ההתפתחות של התנועה הקיבוצית. בין חברי הצוות היו יחזקאל דרורי, יהודה הראל, חבר'ה מגבעת ברנר, מיפתח, חבר'ה משכמם ומעלה. היינו קבוצת חשיבה. זה היה בשנות השמונים, כשהתחילו להבין

שאנחנו למעשה דורכים במקום, שתקופת החלוציות נגמרה. אמנם כולנו מתפקדים, אבל אנחנו מתפקדים לקראת סוף, לא לקראת התפתחות. וניסו לחשוב לאן פנינו, מה צופן העתיד לתנועה הקיבוצית, האם היא סיימה את תפקידה ההיסטורי כגורם מיישב.

היו מי שראו בטלויזיה שהוקמה בשנת '67 את הגורם שהנחית מכה סופית על התנועה הקיבוצית, בתור מי שפתחה לקיבוצניקים לראות מה יש מעבר לפינה. פתאום הם ראו צורות חיים אחרות והם לא רצו לחזור לקיבוץ. הטלויזיה היתה גורם מכריע. בשנת 1977 התחלף השלטון, הליכוד עלה לשלטון, ופתאום הקיבוץ לא חשוב, הגבולות לא חשובים, והקיבוצניקים גם לא שייכים לזרם המרכזי של המזרח, ראשי התק"ם פתאום ראו איך הדברים האלה הולכים להיגמר, ואמנם זה קרה אחרי 15 שנה.

בסוף הדיונים של צוות החשיבה יצאנו עם נייר מסודר, הפקנו ספר, שאני לא מוצא אותו, שנקרא "הקיבוץ החדש". כיוון שרשימת הכותבים מסודרת לפי האלף בית, אני מופיע ראשון ברשימת הכותבים ואחרי יחזקאל דרורי ואחריו יהודה הראל. אז יצא כאילו אני איזה פילוסוף מאיזה אוניברסיטה. כולם היו שם דוקטורים. והוצאנו ספר מסודר. על העתיד. היתה לי אז תדמית של עתידן, מי שיכול לראות קצת יותר רחוק, ולנסח איזה חזון. זה היה לי מאוד מעניין לראות איך האנשים האלה חושבים, איך הם מנתחים את הממצאים השונים, ומסיקים מזה מסקנות.

רזיה: לפעם הבאה תספר מה היה חלקך בדיון בבית המשפט העליון על עתיד הקיבוץ, איך בכלל היגעת לבית המשפט העליון -

הכול התחיל מזה שבית השיטה, בשלב כלשהו באמצע שנות התשעים, שאז נחשבה למעצמה כלכלית, היה לה עדיין בית ספר מקומי, והאנשים בה היו אנשים הרואים, ממנחם אורן ונחום שריג דרך בנימן גל ואברהם הקש, ועד עזריה אלון ודוד שושני, ופתאום התחילו להתגלות סדקים ביכולת הכלכלית. היכולת של האנשים כאן, העוצמה שלהם, היתה עצומה, אבל היא עמדה ביחס הפוך ליכולת הכלכלית. ופתאום הסתבר שכל העסק הזה הוא כמו הטיטניק, בדרך למטה, לטבוע.

וכשזה קרה, בשנת '95 או משהו, השבר הראשון היה ההחלטה לסגור את בית הספר, שלאבא זה היה יום אבל. החליטו לסגור. המדינה לא תומכת, אין לנו יותר כוחות עבודה, בית הספר קטן, חייבים לעבור לעין חרוד, לנוה איתן ולשאר בתי הספר באזור. החליטו לסגור את בית הספר ואת המורים לפזר, כל אחד נקלט באיזשהו מקום, ואבא ראה בזה אסון.

אבל זה היה רק תחילת הנפילה. חמש שנים לאחר סגירת בית הספר, בית השיטה היתה במשבר שנשמר בסוד, משבר גדול, שבו כבר לא יכולנו לשלם את החשמל. והיתה סכנה שגם לא נוכל לקנות תערוכת לפרות. הרבה לפני שמכרו את הזיטיה לאוסם.

ואז קם אורי כרמי, אז מרכז משק, עד היום הוא מזכיר לי את זה, ואמר שהכול בגללי. אורי טען שעלינו להכריז על פשיטת רגל, נסבול חמש שנים, אבל לפחות נשמוט את כל החובות. ואני אמרתי שבמצב הקיים אין סיבה להכריז על פשיטת רגל, כי אנחנו, עדיין יש לנו כוחות. ואורי אמר: אם לא נכריז על פשיטת רגל לא נצא מזה לעולם. אמרתי לו: ומה יקרה, יקחו את הפרות? והוא אמר: יקחו, אז מה? לא נוכל להמשיך להתנהל עם חוב כזה. ואני נאמתי כנגדו באספה, שעד היום הוא זוכר את זה. כי הוא הפסיק להיות מרכז משק. הוא אמר: אני לא יעבוד בניטרל כשחגי ואחרים אומרים ככה וככה [?].

ואז לא ידעתי מה לעשות. הלכתי אל יעקב הדר וסיפרתי לו שאורי כרמי אומר שחייבים לחסל את החובות כי לא נוכל להמשיך ככה. זה היה בשנת 95' או 96' - ויעקב אמר: ומי אומר שחובות זה רע. מה רע בחובות. חובות זה חלק מתהליך. אתה מפתח, יש חובות, אתה שומט חובות, מתחיל מחדש. אז החליטו שחובות זה לא דבר נורא. ואורי כרמי לא יכול היה לסבול את זה.

רזיה: לְקִים אין חובות, אין דבר כזה. גם לא גרוש אחד. ובשלב מסוים, לקראת 2003, בית השיטה הפכה חדלת פירעון. עוד לא דברו על זה. ולא יכולנו לעשות שום דבר. וזה איים על כל המבנה של בית השיטה, חדלות הפירעון הגזברית הזו.

והחליטו למכור את הזיטיה. לאחר משא ומתן מכרו אותה בגרושים: 16 מליון דולר, והשכירו את המבנה בתנאים הקיימים ל-16 שנה. כי נראה היה ש-16 שנים זה רחוק כמו הנצח. כעבור שנה או שנתיים גם חרושת מתכת לא הרוויחה.

ואז החכמים כביכול התכנסו לטכס עצה. והגיעו למסקנה שהדרך היחידה לצמצם את החובות זה לצמצם בהוצאות. איך מצמצמים בהוצאות? אתה נפטר מכל אמצעי הייצור אז אין לך הוצאות. וכך מכרו את בריכות הדגים, עקרו את הפרדס, מכרו והשכירו את כל שטחי השדות והמרעה של בית השיטה, 12 אלף דונם, את שטחי הפלחה וגידולי השדה והמטעים והמקשאות. הכול. ואמרו שצריך למכור את חרושת מתכת. והשאירו את הקיבוץ בלי נכסים. ואמנם בלי נכסים אין חובות, הבעיה היא שגם אין חיים.

וכל זה נפל על תהליך שהייתי מאוד מעורב בו - תהליך ההפרטה. שאז אם אתה עשיר ואין לך חובות - זה סבבה. אבל אם אין לך כסף לקנות אוכל, זה מצב אחר.

ובנוסף לכל זה ובתוך כל זה, חרושת מתכת עברה למבנה שעלותו 30 מיליון שח, שלא היה לה מאיפה לקחת, ויצרה חוב של 100 מיליון שח, אז הדרך היחידה שיעקב הדר הבין אז: שחייבים להכריז על פשיטת רגל. והוא הכריז ראשון על פשיטת רגל. הוא טען: במקום שיקבעו לי על פשיטת רגל - אני אכריז על פשיטת רגל. והוא הכריז ראשון על פשיטת רגל, והשאיר את כל הספקים של בית השיטה בלי הכנסה; את שלושת הבנקים - בלי החזר חובות. החובות לבנקים עמדו על 120 מיליון שח. ואז הבנקים תבעו את הקיבוץ.

השופט הערבי בבית המשפט המחוזי בנצרת קבע שהחובות ישולמו - לספקים בעשרה אחוז מסך החוב כלפיהם; ולבנקים - בין 30 ל-50 אחוז מסך החוב כלפיהם. הבנקים לא קיבלו את הפסיקה של המחוזי והחליטו לערער לעליון. הם טענו: לא נסכים שחברי בית השיטה לא ישתתפו בהחזר החוב שהם יצרו. כי הם ערבים למפעל. כשהדבר הזה התגלה, אנחנו נדהמנו: לראות שיש כתב ערבות שלנו לחובות של המפעל. הגורמים השונים לא ידעו מה לעשות.

והנה הגיע מועד הדיון בבית המשפט העליון. אמורים היו להופיע שם: נציגי הבנקים; נציגי המפעל; נציגי ההסתדרות; ונציגות מבית השיטה. כשכל אחד נלחם בשני כדי לשרוד. אני באתי עם יחיאל שמשוני, היושב ראש של בית השיטה, כנציגי החברים, למקרה שמי מהנושים יגיד: למה החברים לא יכולים לשלם כל אחד 600 שח בחודש, ואז אני אצטרך לקום ולדבר.

נסענו לירושלים. תחילה דיבר נציג בנק המזרחי. אחריו דיבר נציג בנק הפועלים; ואחריו - נציג בנק לאומי. לאחר הסבב הראשון של שמיעת הטענות השופט גרוניס אמר: הבנתי. אני מבין את כל העניין. אני נותן לכם הפסקה של עשר דקות, צאו למסדרון וחזרו עם החלטה מוסכמת, מקובלת על כולכם. כי אם אני אחליט - זה יהיה יותר גרוע מבחינתכם, כך אמר לנציגי התובעים, ארבעה גורמים רבי עוצמה. יצאנו החוצה, עמדנו במסדרון, איש לא זז מעמדתי, ולא הגיעו לשום פשרה. חזרנו לאולם הישיבות, וגרוניס שאל: הסכמתם? הבנק הראשון אמר: לא; הבנק השני אמר: לא; עמד נציג המפעל ואמר שהוא מוכן לתנאים שקבע שופט המחוזי בנצרת; קם נציג ההסתדרות: אני מוכן, בתנאי שלא יפטרו עובדים. ואז קם הנציג של בנק המזרחי, אני זוכר את זה כמו היום, ואמר לגרוניס: אני לא מבין איך אתה יכול לשלוח אותנו למסדרון כשאתה רואה שאין פה צדק, כך אמר נציג המזרחי. וגרוניס אמר לו: אני מבקש ממך לשבת. אל תשכח שמי שאחראי כאן לצדק זה אני. אתה תהיה אחראי רק להלוואות שנתת.

באולם השתררה דממה. וגרוניס המשיך: אני נותן לכם פעם נוספת אפשרות לצאת למסדרון כדי לחזור עם תשובה מוסכמת. בית המשפט! כולנו קמנו כאיש אחד

ויצאנו שוב לעשר דקות. איש לא הסכים לשום דבר. חזרנו. הגעתם להסדר? לא. אתה? לא. ואתה? לא. הדיון אמור היה להימשך שעה ונמשך שלוש שעות. כולם התישבו, ואז גרוניס אמר: אם אתם לא יודעים להגיע להסדר אז אני אגיע להסדר. ואז ראינו אותו מתכופף מתחת לשולחן. הוא לא העלה בדעתו שאנחנו, שישבנו יותר נמוך, ראינו כל מה שהלך בין השופטים: גרוניס, נאור וארבל החליפו פתקים ביניהם, גרוניס כתב את פסק הדין והשתיים האחרות הוסיפו או תקנו לפני שמקריאים.

ישבנו בשקט מוחלט במשך עשרים דקות, אפשר היה לשמוע סיכה לוי נפלה, שקט מוחלט. ודריכות. ואז נשמעה הקריאה: בית המשפט! כולנו נעמדנו על רגלינו. וגרוניס אמר: אני רוצה להקריא את פסק הדין. היינו בטוחים שהנה הוא עומד להפיל את בית השיטה מהפח - אל הפחת. אבל הוא אמר: את בית השיטה אני פוטר כליל. הם נתנו את כל מה שהם יכולים. אין הצדקה להטיל עליהם עול נוסף בגין פעולה נפסדת של המפעל והבנקים. הם פטורים.

והוא המשיך: הבנקים ישאו בנטל החובות; ובנוסף, אני מטיל עליהם לשאת בהוצאות המשפט וכו' וכו'... כמו כן, על פי החלטת בית המשפט הזה אף אדם לא יפוטר מהמפעל. המפעל ימשיך בצורה הקיימת, ואני מסכים שהמפעל יירכש על ידי ג'ון דיר, לפי ההסדר שנקבע בבית המשפט המחוזי. בית המשפט! כולנו קפצנו על רגלינו. שמשוני חיבק אותי ואת עורך הדין של הקיבוץ. והיה שם הגזבר החיצוני של הקיבוץ. בית השיטה ניצלה. ניצלה באותו רגע. לא התבקשתי לדבר. גרוניס הבין את התמונה גם בלי התחנונים שלי. שבית השיטה לא יכולה להיות צד בעסק.

וזה היה מזעזע. כי הספקים לא קיבלו את הכסף המגיע להם והבנקים לא קיבלו את הכסף המגיע להם. והכול נגמר. ואז הכול המשיך כמו שהוא, עם האנשים הקיימים. הביאו בכירים מגרמניה ומנהלת מאמריקה, המפעל המשיך, אנחנו ניתקנו ממנו לחלוטין. ובזה נגמרה הסאגה הזו, האחרונה בשרשרת של מהלכים טרגיים שעברו על בית השיטה.

רזיה: אז כיום אין לה אף מקור הכנסה בעצם -

אין לה. אף מקור. רק השכרת הדירות. אין לבית השיטה ולו ענף אחד, אפילו לא אחד, שהוא שלה.

זה מזעזע.

באותה תקופה בדיוק, ממש במקביל, איל ניסן, בן בית השיטה, היה מנהל של אילת השחר, שגם הם עמדו בדיוק בפני אותו מהלך שבית השיטה עברה: הפרטה; חברת החשמל שמאיימת לנתק את אספקת החשמל לחברים, "תקנו גנרטור". וראו זה פלא: שם הוחלט בדיוק ההיפך: להשאיר אצלם את כל הענפים, ולהיכנס להסדרי

תשלום. בעוד בית השיטה החליטה לצמצם בהוצאות על ידי מכירת כל הענפים, עד המטר המרובע האחרון.

רזיה: זה מזעזע. לאחרונה הייתי באילת השחר בהרצאה וראיתי כמה הם מבסוטים. הם קמו לתחייה. קיבוץ עשיר ומשגשג.

לאחר הדיון בעליון חזרתי לקיבוץ ולא סיפרתי לאף אחד. גם יחיאל שמשוני, מנכל הקיבוץ, לא סיפר לאף אחד. ובזה זה נגמר. לאחר כמה חודשים יחיאל דיווח בדף המידע כבדרך אגב שהיה דיון בבית המשפט וכו', ואילו אני ישבתי וכתבתי את תולדות חרושת מתכת בארבעה פרקים, עד לדיון בעליון שחותם את הסיפור הזה, והעליתי את זה לאתר של בית השיטה. עם ההשמטות המתבקשות.

29

פגישה 3
באוגוסט 2016